

ANDERS JOHNSON

Historiekunskaper vägleder mot framtiden

Genom studier av historien lär vi oss inte endast mer om hur människor levde förr. Kunskap om historien är ofta nödvändig också för att förstå dagens verklighet. Det gäller inte minst studier av näringslivshistoria. Varför ser företagsamheten ut på ett visst sätt i en viss region? Vilka komparativa fördelar och nackdelar finns på denna plats? Hur har de uppkommit?

Studiet av näringslivshistoria kan också öka förståelsen för hur framtiden kan gestalta sig. Långsiktig ekonomisk utveckling följer vissa allmänna mönster. Dessa kan vara svåra att upptäcka på kort sikt. Men vad är historien om inte en omfattande exempelsamling bestående av ett oändligt antal långa sikter?

Det tycks nu råda en bred politisk enighet om vikten av ett förbättrat företagsklimat och om betydelsen av fler företagare. Även i detta perspektiv kan en historisk infallsvinkel vara av intresse. Sveriges industrihistoria handlar till väsentliga delar om företagsamma människor som gör innovationer, startar och utvecklar företag samt satsar på nya produkter och marknader. Genom att belysa företagsamhetens förutsättningar under olika perioder, kan man också finna vägledning och förståelse för vilka faktorer som kan påverka dagens företagsklimat.

Det företagshistoriska arvet omfattar mängder av företag, museer, byggnader och lämningar, spridda över hela landet. Här finns exempel på verksamheter som utvecklats, förändrats och kanske avvecklats. De kan användas som belysning av frågor som är relevanta i dag: Vad var det som en

Kugghjul gjort av pulver från Höganäs AB.
FOTO LARS OWESSON

gång gjorde att verksamheten kunde startas? Varför misslyckades denna verksamhet så tidigt? Vad var det som till sist gjorde att denna verksamhet lades ner? Hur har detta företag kunnat leva vidare genom århundradena?

Två sekelskiften

År 1900 arbetade mer än hälften av svenskarna i jordbruket. Många var fattiga och led nöd. Barnadödligheten och medellivslängden motsvarade förhållanden som vi i dag kan finna i länder som till exempel Tanzania. Men Sverige var inte bara ett fattigt jordbrukssamhälle. Det var också ett land på snabb marsch in i industrisamhället. För det mesta fanns det gott om jobb och för de flesta människor ökade den ekonomiska standarden nästan varje år.

En viktig orsak till Sveriges snabba ekonomiska utveckling var de liberala reformer som hade genomförts, framförallt under perioden 1840–70. Fram till mitten av 1800-talet var de flesta ekonomiska verksamheter i Sverige omgivna av förbud och begränsningar. Staten bestämde vilka som fick ägna sig åt olika näringar, var verksamheten fick äga rum och hur den skulle bedrivas.

Sverige vid två sekelskiften

	1900	2000
Befolkning, miljoner	5,1	8,9
Spädbarnsdödlighet, procent	9	0,35
Medellivslängd, år		
män	52	76
kvinnor	55	81
Andel boende i tätort, procent	28	84
Årsarbetstid, timmar/förvärvsarbetande	2 600	1 600
Förvärvsarbetande, procent		
jord- och skogsbruk	57	2
industri och hantverk	20	26
tjänster	23	72
Antal offentliganställda	100 000	1 300 000
Antal elever		
folkskola/grundskola	700 000	1 000 000
realskola/gymnasium	17 000	300 000
universitet/högskola	3 000	300 000

I två steg – skråväsendets avskaffande 1846 och näringsfrihetens införande 1864 – avskaffades begränsningarna. Nu blev det tillåtet för alla svenskar – kvinnor och män, i städer och på landsbygden – att fritt ägna sig åt de flesta näringar.

Då Sverige nu har lämnat det tjugonde seklet bakom sig, ser landet helt annorlunda ut. Endast någon procent av arbetskraften finns i jordbruket. Barnadödligheten har minskat med 96 procent och medellivslängden ökat med ett kvartssekel. Trots att arbetstiden nästan har halverats, har värdet av det vi årligen producerar tiofaldigats, räknat per invånare.

Men samtidigt finns det likheter mellan dessa två sekelskiften. Vid båda tillfällena genomgår Sverige stora omställningar. År 1900 var vi på väg från jordbruks- till industrisamhället. Nu lämnar vi det traditionella industrisamhället bakom oss och Sverige blir allt mer ett tjänstesamhälle.

Både då och nu präglas landet av internationaliseringen. Varor, människor och idéer flödar över gränserna. År 1900 bodde över en miljon svenskar i USA medan antalet utlandsfödda i Sverige endast var 35 000. I dag bor ungefär en miljon utlandsfödda i Sverige och 350 000 svenska medborgare bor i utlandet. År 1900 var Sverige i union med Norge – en union som kom att upplösas fem år senare. År 2000 är vi – men inte Norge – sedan fem år medlem i den Europeiska Unionen.

Industrialiseringen var en period av omställning, osäkerhet och förhoppningar. Sverige befinner sig även nu i en period av omvälvande förändringar. Det traditionella industrisamhällets organisationsmönster och lösningar är inte längre lika självklara. Många känner oro inför förändringarna och vill stoppa dem.

Det är lätt att förstå denna oro. Men trygghet i en föränderlig värld kan inte nås genom att klamra sig kvar vid det gamla. Vi kan lära av historien men inte leva i den. Vi måste försöka förstå vad det är som händer för att kunna påverka vår egen och vår gemensamma framtid. Ett sätt att lyckas med detta, är att studera historien, att i myllret av detaljer försöka upptäcka mönster och samband som påverkar långsiktiga utvecklingsförlopp.

Historien om Höganäs

Det i särklass största företaget i Höganäs kommun bär samma namn som kommunen. Höganäs AB är världsledande vad gäller utveckling och tillverkning av järn- och metallpulver med ungefär 30 procent av världsmarknaden.

Det största produktområdet är presspulver för komponenttillverkning. Genom att pressa och värmebehandla pulver kan långa serier av till exempel kugghjul och andra komponenter med komplicerad form framställas

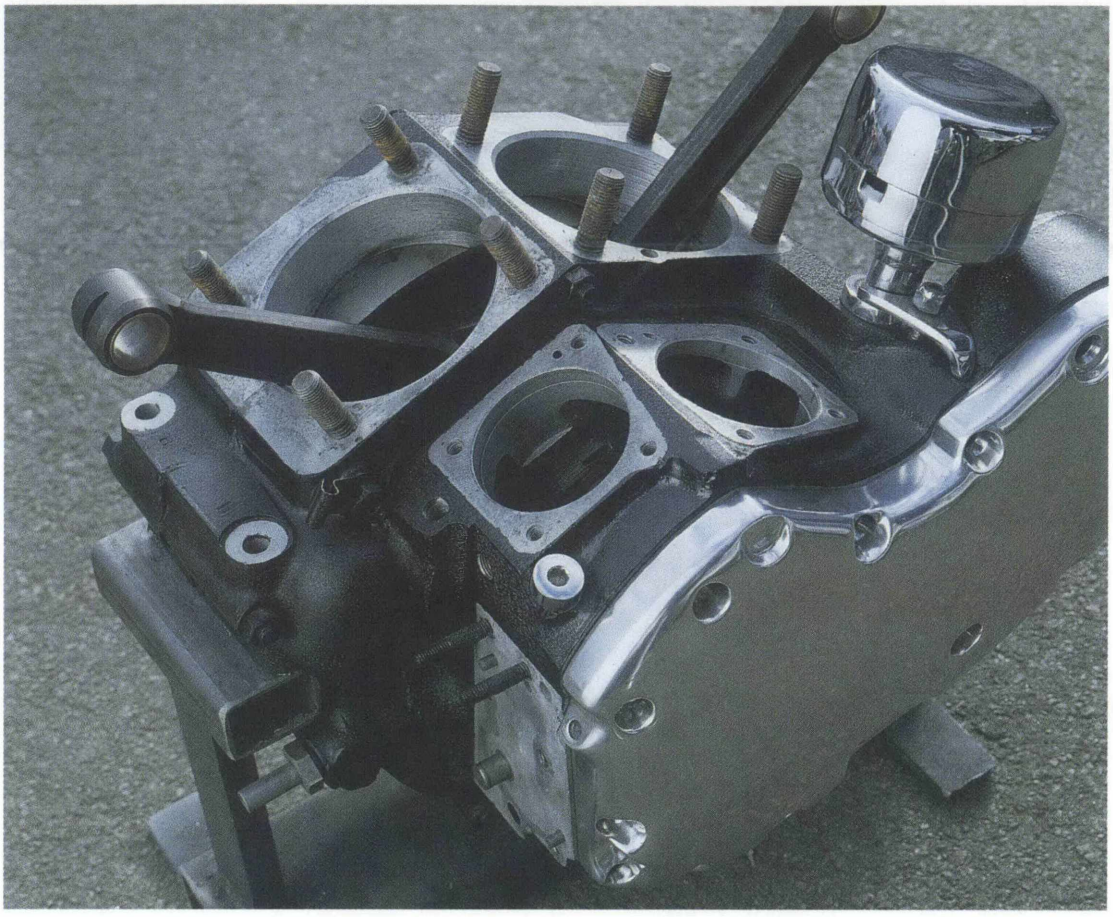

Vy över Höganäs, från ett aktiebrev 1805.
TEKNISKA MUSEETS ARKIV

till låga kostnader. Höganäs framställer många kvaliteter av pulver som uppfyller olika krav på till exempel kostnad, hållfasthet och livslängd. Största köpare är fordonsindustrin och man räknar med att framtidens bilmotorer och växellådor kommer att bestå allt mer av pulverkomponenter. Även tillverkare av hushållsmaskiner är viktiga användare av pulverkomponenter.

Hur kommer det sig att ett världsledande företag i denna bransch har etablerat sig just här? Om vi studerar geografi, naturförutsättningar och det övriga näringslivet i regionen, finner vi knappast något svar. Inga råvaror hämtas från trakten. Den metallurgiska traditionen i nordvästra Skåne är – med undantag av just detta företag – inte påtaglig.

Den enda vägen till förståelse av nuet går genom historien. I all korthet ser den i detta fall ut så här:

Motorblock med hög hållfasthet och snäva dimensionstoleranser gjort av metallpulver från Höganäs AB.
FOTO CURT EKBLOM AB

I nordvästra Skåne finns de enda svenska stenkolsfyndigheterna av någon betydelse. Kol har brutits här i ett femtontal gruvor med start 1571 då Melchior Huscher fick den danske kungens tillstånd att inleda brytning. Efter ett par blomstrande decennier i början av 1600-talet avstannade verksamheten. Stenkolsbrytningen återupptogs 1737 i Billesholm. Nu började man ta tillvara de leror som är geologiskt förbundna med kolet för att tillverka bland annat eldfasta deglar och keramiska kärl. 1785 avvecklades även detta företag.

Den industriella verksamheten i Höganäs AB sträcker sig drygt 200 år bakåt i tiden. Den 6 juni 1797 bildades ett stenkolsverk för att exploatera de kolfyndigheter som bergsmannen Anders Polheimer hade funnit i Höganäs några år tidigare. De första 50 åren blev mycket besvärliga. Ett problem var att stora mängder vatten strömmade in i gruvschakten. För

att klara länspumpningen installerades en ångmaskin. Här byggdes också Sveriges första hästdragna järnväg 1805.

Företaget gick dock med ständiga förluster. Den som skulle ändra på detta var Johan Sjöcrona som 1845 blev bruksdisponent. Han moderniserade gruvbrytningen och gjorde kraftfulla sociala satsningar i samhället i form av till exempel yrkesskolor (även för flickor), rekreationsområde och bättre arbetarbostäder. Han utvidgade också sortimentet av keramiskt gods.

Höganäsbolaget hade börjat tillverka eldfast tegel 1825. På 1830-talet kom det saltglaserade hushållsgodset och 1869 startade tillverkningen av lerrör. Kombinationen av kol- och lerfyndigheterna kom här till nytta eftersom det gick åt mycket kol för att framställa lergodset.

Ännu så länge ser vi inga metallurgiska spår i Höganäs. Men en på lång sikt avgörande insats gjordes av ingenjören Emil Sieurin som utvecklade flera nya produkter. Viktigast var att han uppfann den första kommersiella metoden för tillverkning av järnsvamp, en process som introducerades 1911 och som fortfarande används inom Höganäs. De lokala råvarorna kom till användning på flera sätt i järnsvampsframställningen: järnmalmen bäddades in i stenkol, värmdes upp genom kolet och hela processen ägde rum i lerkapslar tillverkade i fabriken för eldfast gods.

Järnsvampen blev en viktig produkt både i svenska specialstålverk och på exportmarknaderna. Under 40-talet började företaget experimentera med att framställa järnpulver ur järnsvampen. Försöken blev framgångsrika och 1946 öppnades den första järnpulverfabriken.

1961 avslutades gruvepoken i Höganäs och förutom en viss kulturhistoriskt motiverad produktion av saltglaserat stengods är företaget numera helt inriktat på pulverteknologi.

Kontinuitet och förnyelse

Historien om Höganäs AB visar alltså att det finns klara naturgeografiska förklaringar till Höganäsbolagets framväxt. Vi ser också hur företagets inriktning successivt har förändrats. Detta har dels varit frågan om en anpassning till yttre omständigheter, bland annat genom att avveckla verksamheter som drabbas av vikande efterfrågan eller hårdare konkurrens. Dels har det varit frågan om kreativt utvecklingsarbete.

I varje led av utvecklingskedjan har man knutit an till någon komparativ fördel i företaget och använt den som språngbräda in i något nytt. Efter ett antal sådana språng har företaget genomgått en total metamorfos: Ingen av de ursprungliga komparativa fördelarna är längre relevanta. Men utan ursprunget skulle företaget ändå inte se ut som det gör.

I dag saknar alltså de naturliga förutsättningarna affärsmässig betydelse. Värdet i den lokala miljön ligger i stället i de investeringar som har gjorts i anläggningar, kompetens och ett gott företagsklimat.

Om man betraktar historien i backspegeln är det lätt att uppfatta dessa successiva förändringar i Höganäs som naturliga eller självklara steg. Allt det nya har ju så elegant uppstått ur det gamla. Men detta är en allvarlig feltolkning av historien.

Framgångsrik företagsamhet bygger minst av allt på några naturliga eller självklara steg. Den som går framåt på detta sätt kan aldrig åstadkomma något unikt eller nydanande. Framgångsrikt företagande bygger i stället på att ta djärva steg, bedriva många experiment, att försöka göra det som ingen annan har tänkt på eller vågat göra. Bakom varje framgångsrik företagshistoria ligger därför också många misslyckade experiment och ofta långa perioder av dålig lönsamhet. Och bakom utvecklingen finns framförallt många företagsamma människor som har tänkt ut och vågat pröva något nytt och som har haft tillräcklig förmåga och uthållighet att driva utvecklingen fram till en lyckad affär.

Framgångsrikt företagande måste därför alltid vara förändringsinriktat. Tekniken utvecklas. Kundernas behov förändras. Nya konkurrenter uppstår. Nya produkter skapas. Det gäller hela tiden att experimentera och utveckla nya produkter, att snabbt kunna anpassa produktionsinriktning till förändringar på marknaden och att i tid kunna avveckla sådan verksamhet som inte har framtiden för sig.

Betydelsen av utvecklingsblock

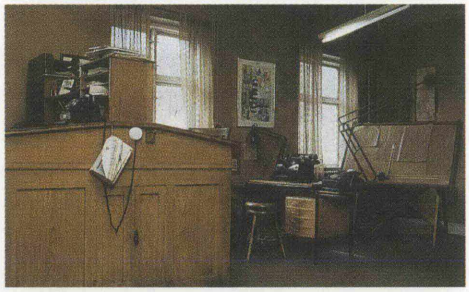
I vissa regioner finns inte bara ett utan flera framgångsrika företag som verkar i samma eller samverkande branscher. De bildar tillsammans så kallade kluster eller utvecklingsblock med stor utvecklingsförmåga. Detta fenomen har under senare år blivit allt mer uppmärksammat i den ekonomiska debatten, bland annat av ekonomer som Michael E Porter och Örjan Sölvell. De har noterat att framgångsrika företag inom samma bransch ofta är koncentrerade till en viss stad eller en region.

I goda företagsmiljöer kan det uppstå utvecklingsblock som består av flera stora och små företag som verkar inom näraliggande områden. I vissa fall är de konkurrenter, i andra fall samverkansparter. Hård lokal konkurrens och kvalificerade kunder stimulerar utvecklingen av kompetens och teknik. Volvos och Scanias lastbilstillverkning är ett exempel på hur stimulerande konkurrens på nära håll kan skapa produkter i världsklass. Ericsson och Nokia är ett annat.

I sådana utvecklingsblock finns forsknings- och utbildningsresurser. Här kan viktiga internationella kontakter etableras och hit söker sig människor med speciella kompetenser. Underleverantörer kan specialisera sig inom små nischer men ändå utnyttja skalfördelar. Ofta skapas – bland annat genom avhoppare från stora företag – nya företag i samma eller kompletterande branscher för att lösa problem och tillvarata affärsmöjligheter som utvecklingsblocket ger upphov till. Inte minst viktigt är att geografiskt koncentrerade utvecklingsblock möjliggör informell informationsspridning och kontaktverksamhet – branschskvaller, alltså.

Den konkurrensfördel som ett utvecklingsblock ger en region är svår för andra regioner att imitera och den är inte helt beroende av framgångar för ett enskilt företag. Därför är sådana block betydligt mer robusta i en starkt föränderlig ekonomi än exempelvis bruksorter med ett starkt dominerande företag.

Det finns många exempel på svenska utvecklingsblock med djupa historiska rötter. Ett är Gnosjöregionen i västra Småland. Här finns en mycket stark före-

I Gnosjö vårdas företagstraditionen i Hylténs industrimuseum. Bilderna visar kontoret och verkstaden.
FOTO GNOSJÖ KOMMUN

tagartradition. Företagande är en självklar livsstil och i stort sett hela samhället inriktar sig på att bidra till ett gott företagsklimat.

Gnosjöandan har historiska rötter som går tillbaks till 1600-talet då det karga jordbruket tvingade människor att söka sig annan utkomst. Många fick arbete vid gevärsfaktoriet i Jönköping och Husqvarna vapenfabrik där de lärde sig metallbearbetning. Detta ledde till att tråddragerier och annan enklare metallhantering uppstod vid vattendragen i västra Småland.

Omkring år 1900 kom, tack vare järnvägen och elektriciteten, ett genombrott för småindustrin. Sedan dess har regionen hört till Sveriges mest industrialiserade, där arbetslösheten oftast har varit lägre än i andra regioner. Under 1990-talet hade denna region Sveriges snabbaste tillväxt.

En motsvarande historisk tradition finns i Borås som grundades 1621 för att staten skulle göra traktens driftiga gårdfarihandlare till stadsbor. I dag präglas staden av en stark detaljhandel och av att postorderföretag som Ellos, H&M Rowells och Halléns har sitt säte där.

Att ett utvecklingsblock etableras i en region är naturligtvis ingen garanti för evig framgång. Skoindustrin i Örebro och Kumla är i stort sett utdöd. Att vissa företag överlever decennium efter decennium, att vissa regioner kan upprätthålla ett livskraftigt utvecklingsblock beror på att människor ständigt försöker experimentera, tänka nytt, avveckla, omvandla och utveckla. Verkligheten blir sällan som man tänkt sig men genom att vara öppen för förändringar och ständigt anpassa sig till nya signaler kan man överleva och utvecklas.

Det är företagsamma människor som skapar omvandling. Det är inte anonyma produktivkrafter eller marknadskrafter utan entreprenörer. Inte tekniken eller politiken utan möjligen tekniker och politiker.

Det finns också regioner som präglas av en icke-entreprenöriell tradition som utgör ett extra hinder för nyföretagande och utveckling. Typiska bruksorter är exempel på detta. Även Norrbottens strukturproblem kan – vid sidan av avstånd och klimat – förklaras av en tung tradition av statligt ägd basindustri som skapades kring sekelskiftet 1900.

Tillväxt eller omfördelning?

Det är uppenbart att 1900-talets enorma materiella och andliga välståndsökning har åstadkommits genom ekonomisk tillväxt, inte genom omfördelning. Den österrikisk-amerikanske ekonomen Joseph A Schumpeter beskrev tillväxtens betydelse på detta sätt:

"Det är de billiga materialen, konfektionskläderna, de fabrikstillverkade skorna, bilarna och så vidare som är de typiska framstegen för den kapitalistiska tillväxtekonomin. De är som regel inte framsteg av någon större

Strumporna blev tillgängliga för alla. Ur Allmäncos postorderkatalog från Borås 1933.
TEKNISKA MUSEETS ARKIV

betydelse för den som redan är mycket rik. Drottning Elisabet I ägde silkesstrumpor. Tillväxtekonomins framsteg består inte i att framställa mer silkesstrumpor för drottningar, utan att se till att de i utbyte mot en allt mindre arbetsinsats kommer inom räckhåll för de flickor som jobbar i fabriken."

Ordet tillväxt kan emellertid föra tankarna litet fel. Om man talar om tillväxt, leds tankarna lätt till någon form av organisk process där ett land, närmast automatiskt, hela tiden producerar mer och mer av samma saker med samma metoder. Detta är vad långsiktig ekonomisk utveckling minst av allt handlar om. Vi förstår därför de långsiktiga utvecklingsprocesserna bättre om vi använder ordet omvandling.

Långsiktig ekonomisk utveckling innebär att nya produktionsmetoder och nya produkter hela tiden introduceras samtidigt som äldre metoder

och produkter försvinner eller i varje fall minskar i betydelse. Parallellt med detta sker – oundvikligen – ett skifte av aktörer. Nya aktörer slår sig in samtidigt som äldre aktörer försvinner eller i varje fall minskar i betydelse.

Ingen utveckling är möjlig utan avveckling. Resurser i form av bland annat arbetskraft och mark måste frigöras för att kunna skapa nya företag. Därför är utveckling alltid ett hot mot det bestående. Bismarck sade sig höra historiens trappa eka av lackskor som går ner och träskor som går upp. Eftersom utveckling förutsätter avveckling, finns det oftast mäktiga intressen som vill slå vakt om det bestående och hindra en utveckling som hotar deras positioner och privilegier.

Just här finns ett viktigt psykologiskt och pedagogiskt problem. De mekanismer som ligger bakom den ekonomiska omvandlingen tycks ofta på kort sikt skapa koncentrerade nackdelar för människor som drabbas av avveckling. Dessa nackdelar är emellertid en förutsättning för de långsiktiga fördelar som kommer alla till del genom välståndsutvecklingen.

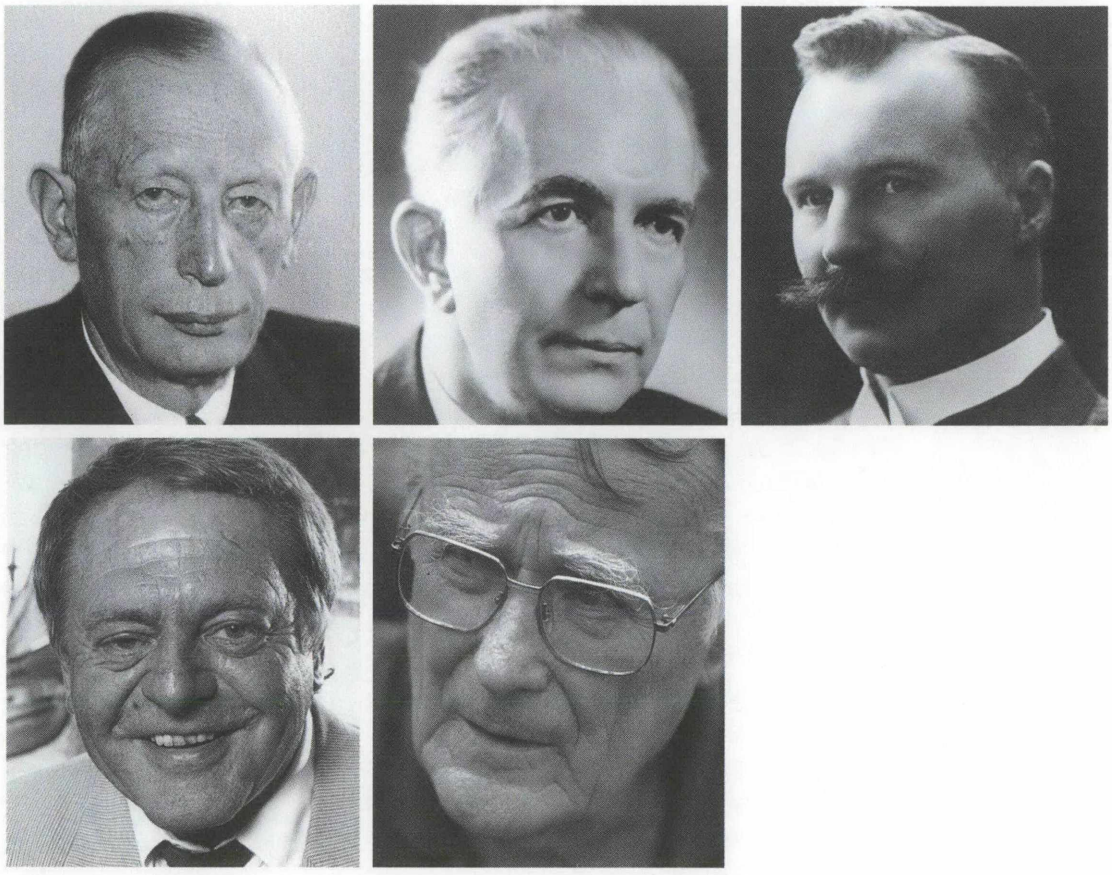
Två exempel från Östergötland är belysande: Då det företag som bidragit mest av alla till nya jobb i Sverige under 1990-talet, nämligen Ericsson, skulle lägga ner en anläggning i Norrköping 1997 hotade regeringspartiets partisekreterare med konsumentbojkott av Ericssons produkter.

Vad som händer om ett företag inte i tid fattar avvecklings- och omställningsbeslut har vi facit på just i Östergötland. Sveriges ledande IT-företag på 50- och 60-talet, Facit i Åtvidaberg, hade kanske inte gått under om ledningen hade kraft och mod att i tid fatta obehagliga beslut om nedskärningar.

Den viktiga entreprenören

Inom en kapitalistisk ekonomi spelar entreprenörer en nyckelroll. En entreprenör är en person som i vinstsyfte förflyttar resurser mellan olika marknader eller introducerar en ny produkt eller en ny produktionsmetod på en marknad. I själva verket kan man hävda att det just är förekomsten av entreprenörer som konstituerar detta system. Det utmärkande för marknadsekonomin, eller kapitalismen, är att det (inom vissa vida ramar, som jag här inte går in på) är tillåtet för vem som helst att med vilken teknisk metod som helst försöka producera vad som helst och sälja det till vem som helst.

Den svenska ekonomiska utvecklingen – och samhällsutvecklingen över huvud taget – kan inte förstås om vi inte uppmärksammar det som har åstadkommits av framgångsrika uppfinnare och entreprenörer som till exempel Gustaf Dalén, Assar Gabrielsson, Ingvar Kamprad, Ruben Rausing och Stikkan Anderson.

Fem framstående entreprenörer, från vänster: Ruben Rausing, Assar Gabrielsson, Gustaf Dalén, Stikkan Anderson och Ingvar Kamprad.
FOTO TEKNISKA MUSEETS ARKIV (2 ST), VOLVO, POLAR MUSIC INTERNATIONAL, IKEA

Joseph Schumpeter har beskrivit den framgångsrike entreprenörens insats som "skapande förstörelse". Genom sin framgång slår han ut äldre strukturer och aktörer. En förutsättning för kapitalismens dynamik är att den framgångsrike entreprenören inte behöver betala de avvecklingskostnader och kapitalförluster som drabbar dem han konkurrerar ut. Detta kan synas som ett osympatiskt drag. Men betänk alternativet! En entreprenör kan antingen lyckas eller misslyckas med sin nya idé. Om han misslyckas drabbas han normalt av en kännbar förlust. En förutsättning för att han skall våga risken är att det också finns en chans till stor utdelning om han lyckas. Men om han vid en succé skulle behöva betala för andras förluster så skulle det sannolikt inte bli mycket till entreprenörskap i samhället.

Desto viktigare är då att det finns offentliga trygghetsmekanismer – i form av bland annat socialförsäkringar och arbetsmarknadspolitik – som kan hjälpa dem som drabbas av den skapande förstörelsen.

Nutida tillverkning av Stiernsundsur i Stjärnsund.
FOTO NISSE CRONESTRAND, TM

Sveriges internationellt ledande ställning – både i dag och för hundra år sedan – inom telefonin är välkänd. Den beror till stor del på att framgångsrika ingenjörer har kunnat samverka med driftiga entreprenörer på marknader som präglas av konkurrens.

Av det svenska teleundret borde vi kunna dra lärdomar också för andra områden. Det finns ett till teletekniken näraliggande område, nämligen TV-teknik, där vi på grund av en icke entreprenörsinriktad politik missade chansen att skapa flera dynamiska marknader.

1947 bildades Nämnden för televisionsforskning där en grupp ingenjörer gjorde ett pionjärarbete. Men det dröjde ända till 1956 innan riksdagen beslutade om hur televisionen skulle organiseras, nämligen genom statligt monopol och reklamförbud. Därmed förstördes tre potentiella marknader för svenska entreprenörer: Långhalningen av beslutet innebar att det tekniska försprång, som TV-teknikerna tidigt hade etablerat, inte kunde utnyttjas för

att bygga upp en stark svensk apparattillverkning. Monopolet innebar att det inte var möjligt för entreprenörer att starta sändnings- eller programproduktionsföretag. Reklamförbudet innebar en stor nackdel för svensk konsumentvaruindustri, som fick svårare att etablera starka varumärken.

Samma sak gäller för de offentliga monopolen. I Sverige finns stor kompetens, till exempel inom äldreomsorg och sjukvård. Runt om i landet finns verksamheter som fungerar bra. Men regleringarna har omöjliggjort framväxten av dynamiska företag som omvandlar denna kompetens till framgångsrika produkter som i sin tur sprids till andra delar av landet – eller som kan utgöra basen för en framgångsrik tjänsteexport.

Ett betydligt äldre exempel på att framgången uteblir för en ingenjör som inte finns i en ekonomisk miljö där innovationerna kan utvecklas kommersiellt är naturligtvis Christopher Polhem. Han införde på Stjärnsund revolutionerande produktionstekniska innovationer, men den dynamiska effekten uteblev i den starkt konservativa och hårt reglerade ekonomiska miljön.

Den företagarlösa historien

Ett centralt tema i efterkrigstidens ekonomiska politik har varit att acceptera framgångsrika företag – men inte framgångsrika företagare. Företagsbeskattningen har varit tämligen generös, men beskattningen av företagare har varit desto hårdare. Detta har fått till följd att Sverige har en historiskt och internationellt sett liten andel företagare. Det enskilda direktägandet av företag är också litet eftersom beskattningen på denna form av ägande är högt. Det institutionella och internationella ägandet är högt eftersom det är lägre beskattat.

Denna utträngning av enskild företagsamhet och enskilt ägande får också effekter på samhällsklimatet. Färre människor får personlig erfarenhet av företagande och allt fler svenskar saknar människor i sin nära omgivning som har företagserfarenhet. Inte minst för barn och ungdomar får detta konsekvenser då de skall välja livsbana.

I ett land med svag företagsamhet, kan förståelsen för och uppmärksamheten kring företagandet försvagas, inte minst bland lärare i skolan, journalister i medierna och forskare vid universiteten. Företagande blir något underligt och avvikande, något som man inte behöver fästa så stort avseende vid då Sveriges historia, aktuella läge och framtid skall beskrivas och förstås.

Det är förvånande att entreprenörsperspektivet har tappats bort i en statlig utredning som har haft till uppgift att lämna förslag till hur Sveriges industrihistoriska arv skall levandegöras. Det handlar om professor Erik Hof-

réns utredning om en statlig satsning på det industrihistoriska kulturarvet. I slutbetänkandet *Frågor till det industriella samhället* hävdar utredaren med rätta att det inte finns *ett* industrihistoriskt perspektiv, utan att det industriella arvet kan tjäna som utgångspunkt för många olika infallsvinklar.

Utredaren anger flera sådana perspektiv: konflikten mellan arbetsgivare och arbetstagare, mellan stad och land, kvinnornas och invandrarnas ställning, påverkan på miljö och samhällsbyggande etcetera. Men ingenting sägs om företagarperspektivet.

Ett annat belysande exempel på hur företagandet förträngs ut i periferin av svenska historiker är Alf W Johanssons, Jan Melins och Susanna Hedenborgs *Sveriges historia.* Av de cirka 450 namn som upptas i personregistret är inte fler än drygt tio stycken ledare, entreprenörer eller innovatörer i näringslivet. Från perioden efter första världskriget nämns fyra företagare i boken. Den person som får flest omnämnanden är Reefat El-Sayed (dels för att han inte är doktor, dels därför att han döms till fängelse). Pehr G Gyllenhammar nämns då han lämnar Volvo på grund av Renault-affären och Ivar Kreuger då han begår självmord.

I beskrivningen av de senaste 80 årens svenska historia nämns bara en enda företagare för något annat än ett misslyckande. Det är då Marcus Wallenberg blir styrelseordförande i den nybildade SE-banken 1971. Samma sak gäller de fåtal fall då branscher eller enskilda företag nämns. Nästan genomgående handlar det då om strejker, konkurser eller andra kriser. Att företag startas och utvecklas, att innovationer görs – det är tydligen inte något som den historieintresserade allmänheten behöver intresseras för.

Visst är det viktigt att misslyckanden finns med då vi skriver den svenska näringslivshistorien. Det finns en del att skratta och gråta åt. Men nog än mer att hedra ändå.

REFERENSER

Fagerfjäll, Ronald, *Företagsledarnas århundrade I-III.* Stockholm 1997-99

Hofrén, Erik, *Frågor till det industriella samhället: slutbetänkande av utredningen om en statlig satsning på det industriella kulturarvet.* Stockholm: SOU 1999:18, 1999

Johansson, Alf W, Melin, Jan & Hedenborg, Susanna, *Sveriges historia.* Stockholm, 1997

Johnson, Anders, *Företagsamma Skåne – Från Findus till Bokus.* Stockholm, 1999

–, *En värld av tjänster – Sveriges väg från jordbruksland till tjänstesamhälle.* Stockholm, 2000

Porter, Michael E, *The Competitive Advantage of Nations.* New York, 1998

Schumpeter, Joseph A, *Capitalism, Socialism and Democracy.* New York, 1942

Sölvell, Örjan, Zander, Ivo & Porter, Michael E, *Advantage Sweden.* Stockholm, 1999